

number of pictures contributes to spontaneous manifestation of child's activity, and thus catalyzes relief from negative feelings. The technique, developed by us, also involves the child's natural abilities to creativity and thus to carry out the process of psychological work (diagnosis, correction) in the form of a game, which is of interest to the child; allows to identify individually unique ways of perceiving living space, life situation of the child, in which he is.

An important line of further research is theoretical substantiation of practical results of application of the technique, as well as deepening and specification of the procedure for its application, elaboration of such important components as dialogue, interpretation, criteria for selection of pictures, the scheme of processing interpretation of the technique.

УДК 159.99

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ

Сухенко Я.В., к. психол. н.,
доцент кафедри психології та особистісного розвитку, докторант
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України

У статті проаналізовано напрями дослідження проблеми індивідуальної освітньої траєкторії, що здійснені вітчизняними та зарубіжними дослідниками у царині педагогіки, соціології та психології.

Ключові слова: індивідуальна освітня траєкторія, освітній маршрут, індивідуальна траєкторія психічного розвитку, професійно-освітній потенціал, неперервна освіта.

В статье проанализированы направления исследования проблемы индивидуальной образовательной траектории, осуществленные отечественными и зарубежными исследователями в области педагогики, социологии и психологии.

Ключевые слова: индивидуальная образовательная траектория, образовательный маршрут, индивидуальная траектория психического развития, профессионально-образовательный потенциал, непрерывное образование.

Sukhenko Ya. V. PERSONAL LEARNING PATH: CROSS-DISCIPLINARY ANALYSIS OF PHENOMEN

The article analyzes the directions of research of the problem of individual learning path which are carried out by Ukrainian and foreign researches in the field of pedagogy, sociology and psychology.

Key words: individual educational trajectory, individual learning path, individual trajectory of personal development, professional and educational potential, continuing education.

Постановка проблеми. Швидкі та кардинальні зміни сучасного світу відбиваються у його назвах і концепціях: концепція VUCA-світу (англ. *volatility* – мінливий, нестабільний; *uncertainty* – невизначений; *complexity* – складний; *ambiguity* – неясний, двозначний) прийшла на зміну концепції SPOD-світу (з англ. *steady* – стійкий, *predictable* – передбачений, *ordinary* – простий, *definite* – визначений). Експонен-

REFERENCES:

1. Беллак Л. Проективная психология / Л. Беллак, Л. Абт, Г. Оллпорт. – М., 2000. – 528 с.
2. Бурлачук Л.Ф. Введение в проективную психологию / Л.Ф. Бурлачук. – Киев : Ника-Центр, 1997. – 128 с.
3. Венгер А.Л. Психологические рисуночные тесты: иллюстрированное руководство / А.Л. Венгер. – М. : Изд-во ВЛАДОСС-ПРЕСС, 2003. – 160 с.
4. Конюхов Н.И. Прикладные аспекты современной психологии : термины, законы, концепции, методы / Н.И. Конюхов // Справочное издание. – М. : 1992. – 182 с.
5. Лейбин В. Словарь-справочник по психоанализу / В. Лейбин. – Москва : АСТ, 2010. – 1219 с.
6. Соколова Е.Т. К теоретическому обоснованию проективного метода исследования личности / Е.Т. Соколова // Бессознательное. Природа. Функции. Методы исследования. – Тбилиси, 1978. – Т. 3. – С. 611–622.
7. Степанов О.М. Психологична енциклопедія / О.М. Степанов – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.

ціальний розвиток інформаційних та цифрових технологій, зростання обсягу знань актуалізують потребу особистості в освіті впродовж життя, концепції та технології особистісно зорієнтованого навчання виходять на перший план, потреба у репродуктивному засвоєнні та відтворенні знань поступається місцем здатності швидко орієнтуватися в нових знаннях, знаходити, систематизувати, продукувати їх.

Варіативність форм освіти (формальна, неформальна, інформальна), технології дистанційного навчання виступають у даному сенсі ресурсами реалізації освітніх потреб сучасної особистості, її самореалізації, самоздійснення в цілому. Проте різноманітність пропозицій та можливостей породжує проблему створення та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, як у школярів, студентів, так і у дорослих, що на певному етапі життя або професійної кар'єри відчують потребу в розвитку, подальшій освіті та самоосвіті, але не мають достатньо чітких уявлень стосовно конкретних цілей, змісту, форм, засобів навчання як способу її задоволення. Проблема індивідуальних освітніх траєкторій (далі – ІОТ) особистості у даному контексті набуває особливої актуальності та пов'язана з такими сучасними трендами як «освіта упродовж життя», «особистісно зорієнтоване навчання», «життєві шляхи», «освітні переходи», що досліджуються педагогами, соціологами, філософами. В ситуаціях моделювання, «прокладання» власної освітньої траєкторії в умовах невизначеності, перехідного періоду як натяку на невідворотність «нового життя», особливо відчутно проступає й психологічне підґрунтя, сутність і зміст поняття «індивідуальна освітня траєкторія».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми освітніх траєкторій приділяють увагу вітчизняні та зарубіжні дослідники з різних наукових галузей. Зокрема, її педагогічний аспект вивчали: О. Жерновникова, К. Колос, В. Кухаренко, В. Сидоренко, Т. Олійник, А. Столяревська, Т. Ломакіна, Ф. Мухаметзянова, G. Garforth; психологічний: Е. Зеер, Е. Симанюк, О. Носова, І. Якіманська; соціологічний: Р. McMullin, S. Gorard, A. Pallas та ін.

Постановка завдання. Завдання дослідження полягає у систематизації та поглибленні уявлень про феномен «індивідуальна освітня траєкторія» на основі міждисциплінарного аналізу відповідних вітчизняних та зарубіжних наукових розвідок з акцентом на психологічному змісті даного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діапазон вітчизняних психолого-педагогічних розвідок проблеми ІОТ включає вивчення різних її аспектів, зокрема: на рівні загальної середньої освіти – особливостей та механізмів створення індивідуальних освітніх маршрутів (далі – ІОМ) старшокласників у навчальних закладах нового типу (О. Жерновникова), підходи до проектування й використання педагогічними працівниками та учнями хмаро орієнтованого навчального середовища для розв'язання проблеми са-

моорганізації й розроблення ІОТ (С. Литвинова), можливості та ресурсність змішаного (гібридного) навчання у плані реалізації ІОТ учнів (В. Кухаренко).

На рівні професійної підготовки у виші досліджувалися особливості організації навчального процесу за ІОТ (Т. Коростіянець), їх роль та місце у сучасному процесі професійної підготовки фахівця (І. Каньковський), особливості діяльності викладача щодо планування та реалізації студентом ІОТ (Б. Корольов, В. Кремень), ІОТ як інструмент розвитку критичного мислення студента (Т. Олійник), суб'єктні позиції студентів у процесі вищої професійної освіти як чинник спроможності та можливості побудови освітньої траєкторії саморозвитку (Г. Радчук), підходи до створення ІОТ студентів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей на основі аналізу великих даних, що забезпечуються гейміфікованою системою Knewton (А. Столяревська), особливості реалізації ІОТ студентів на основі моделі змішаного навчання з технічних дисциплін та їхні інтерактивні можливості (С. Березенська, Н. Олійник), електронні інструменти для формування/корегування програм навчання відповідно до первинних даних з ринку праці, що обслуговують запити навчальних закладів (чого навчати?) та суб'єктів навчання у плані побудови їх ІОТ (Ю. Богачков), технологія розроблення відкритого порталу, що включає модулі простору професій, знань, здібностей особистості та надає можливість побудувати ІОТ для отримання необхідних компетенцій та визначення робочого місця в реальній економіці (А. Богданов).

На рівні перепідготовки та підвищення кваліфікації розроблені: умови для реалізації власної траєкторії саморозвитку та самореалізації особистості педагогічного, науково-педагогічного працівника, керівника закладу освіти в якості детермінанти структури й змісту підвищення кваліфікації, а також одного з напрямів реформування системи підвищення кваліфікації (М. Скрипник); підходи до використання сучасних ІКТ для планування та реалізації індивідуальних траєкторій підвищення кваліфікації педагогічних працівників на рівнях курсової підготовки (перепідготовки), навчального плану, тематичного модуля, навчального заняття (К. Колос); модель реалізації ІОТ вчителя-словесника в умовах неперервної освіти; акмеологічні технології педагогічного професіогенезу, що включають складання акмеограми та розглядають ІОТ в якості інструменту формування суб'єктності спеціаліста інформаційного суспільства, його саморозвитку до рівня найвищих досяг-

вень; технологія педагогічного коучингу, що забезпечує усвідомлення необхідності професійного зростання за ІОТ (В. Сидоренко); основи проектування ІОТ та побудови власного освітнього маршруту в освіті дорослих через соціально-особистісний досвід (О. Дубасенюк).

Наукові праці зарубіжних авторів доповнюють уявлення про ступінь розроблення проблеми ІОТ на сучасному етапі та включають такі напрями: концептуалізація підходів до формування та реалізації освітньої траєкторії особистості в системі неперервної освіти, де вона розглядається як фактор гнучкості, варіативності, чутливості системи освіти та її відповідності запитам суспільства та потребам кожної особистості (Т. Ломакіна); проектування ІОТ в системі неперервної освіти, їхні смислотвірні характеристики та можливості прогнозування власного професійного майбутнього (Е. Зеєр, Е. Симанюк); обґрунтування провідної ролі та ресурсності інформальної та неформальної освіти як видів навчання упродовж життя для людей, достатньо освічених для подальшого самостійного визначення власних освітніх траєкторій (О. Гордіна, О. Гордін), організаційно-педагогічні та психолого-педагогічні умови реалізації ІОТ студентів (І. Бережна), педагогічний підхід до включення студентів у проектування ІОТ, що реалізується у спільній діяльності студента та викладача (М. Соколова, Ф. Мухаметзянова), внутрішня диференціація як фактор формування ІОТ студентів (К. Дзюба), зміст діяльності викладача вишу, його готовність до реалізації інноваційних освітніх програм і психологічного супроводу студентів в умовах інноваційної професійної освіти (О. Карбанова, Т. Корнілова, С. Смірнов), проектування ІОТ на основі логіко-семантичної моделі, що дозволяє описати й візуалізувати сутність навчального процесу навчальної дисципліни у виші (Л. Галигіна), динаміка проектування ІОТ студентів вишу у контексті формування їх готовності до іншомовної комунікації у єдності діагностичного, цільового, діяльнісного та рефлексивного етапів (С. Сафонов).

В аспекті навчання школярів досліджено: особливості ІОТ у контексті евристичного навчання як альтернативного диференційованому й такому, що надає кожному учневі можливість створення власної ІОТ опанування всіх навчальних дисциплін (А. Хуторський), формування суб'єктності учня щодо визначення ІОТ та використання навігатору навчального процесу як матриці індивідуального освітнього простору, що допомагає орієнтуватися учню у сходженні до ре-

зультату освіти (А. Гаязов), педагогічного супроводу старшокласників у процесі розроблення та реалізації ІОТ (К. Александрова), змістового (індивідуальний навчальний план, освітня програма), діяльнісного (сучасні освітні технології, ІТ-технології), процесуального (особливості організації навчання) компонентів реалізації ІОТ учнів (С. Вдовіна, І. Кунгурова); психолого-педагогічні умови виявлення та підтримки ІОТ учня, сутність і механізми її прояву, здатність виявлятися через спосіб навчальної роботи – вибірковість до форми пред'явлення об'єкту пізнання, надання переваг різним завданням, що відрізняються за методами дослідження, формою представлення умов відповідно до типу особистісної спрямованості учня (практик, теоретик, образник, змішаний тип) (О. Носова); ІОТ як засіб особистісно зорієнтованого навчання математиці (П. Антошкіна); типологію ІОМ учня та їх специфіку в умовах цілепокладання та профільного навчання, індикатори готовності освітньої установи до введення ІОМ учнів (М. Кунаш).

Аналіз публікацій останніх років в англійських джерелах показав, що проблематика освітніх траєкторій (англ. – *learning pathways*) є досить актуальною для європейського суспільства в цілому та європейської наукової спільноти зокрема. Вона вивчається у межах таких міжнародних дослідницьких проектів як «Style», що орієнтований на виявлення причин високого рівня безробіття серед молоді більш як у 20 європейських країнах [9], «Goete», що спрямований на виявлення взаємозв'язків між освітою та соціальною інтеграцією в суспільство знань у 7 країнах Європи [10]. Наукові розвідки у Великобританії зосереджені на специфіці розвитку освітньої галузі, ринку праці, їх впливу на ІОТ та соціальні позиції особистості (P. McMullin), на особливостях студентських переходів у новій плінній повсякденності, що нерозривно пов'язана з освітою упродовж життя (G. Garforth, T. Gale, S. Parker), на детермінантах (вік, місце, стать, сімейний стан, релігія) вибору освітніх траєкторій дорослими, що позначають межі суб'єктивних структур можливостей (S. Gorard). Дослідниками Відкритого університету Нідерландів розроблено систему специфікації ІОТ у формальній, неформальній та інформальній освіті та визначено відповідні референти (J. Janssen, A. Berlanga). Італійські вчені у контексті вирішення проблеми реалізації ІОТ удосконалили підходи до е-навчання та розробили модель пошуку персональних і корисних шляхів навчання, що базується на технології електронного навчання, дові-

рі, рекомендаціях однолітків, експертних оцінках і забезпечує синергетичний ефект для користувачів (V. Carchiolo, A. Longheu, M. Malgeri).

У працях американських науковців освітні траєкторії/шляхи (англ. – *educational trajectories/pathways*) розглядаються як один із ключових соціологічних концептів з акцентом на освітніх переходах (англ. – *educational transitions*), диференціюються семантично споріднені поняття, розглядаються аналітичні моделі, що їх описують та підходи до вимірювання (A. Pallas), обґрунтовано можливості використання соціальних мереж та ЗМІ для створення індивідуального освітнього середовища (англ. – *personal learning environments*) та розвитку навичок саморегуляції навчання в якості інструментів реалізації IOT (N. Dabbaghe); представлено типологію освітніх шляхів молоді протягом п'яти років після закінчення школи (F. Giudici, A. Pallas). Лонгitudне дослідження надало можливість канадським ученим докладно проаналізувати референти освітніх траєкторій студентів, також ними розкрито різні теоретичні підходи до розуміння сутності феномену освітньої траєкторії, досліджено семантику споріднених англомовних понять (B. Crossan, J. Field, J. Gallacher).

Тайванськими вченими розроблено веб-інструменти, що забезпечують ефективну реалізацію IOT у формі електронного навчання (Tung-Cheng Hsieh), досліджено можливості забезпечення IOT учнів та розвитку їх креативності через створення індивідуальних креативних освітніх систем

на основі веб- та інформаційних технологій, методів комп'ютерного навчання та збору даних за технологією «дерево рішень» (Chun Fu Lin). Малайзійськими дослідниками розроблено підхід, що дозволяє визначати актуальні об'єкти вивчення та навчальні матеріали для кожного учня в освітньому веб-середовищі з метою реалізації його IOT (N. Idris, N. Yusof, P. Saad).

Актуальність проблеми IOT в сучасному світі підтверджується не лише широкою географією її досліджень та міждисциплінарним характером, а й даними іншого ґатунку. Зокрема, публічний інструмент Google Trends дозволяє проаналізувати динаміку поширення того або іншого явища в світі та вивчити частоту запитів «освітня траєкторія» та його іншомовних відповідників (англ. – *learning trajectories, learning path*; ісп. – *trayectoria educativa*; фран. – *trajectoire йducative*; рос. – образовательная траєктория) користувачами Інтернет. З'ясовано, що впродовж останніх десяти років у всьому світі найбільш частим є англомовний варіант запиту «learning path», має місце певна тенденція до збільшення його обсягів (на фоні незначних коливань, ймовірно, пов'язаних з канікулярними періодами) і максимум припадає на лютий 2017 року (рисунок 1).

Цифри на рисунку відображають обсяг пошуку відносно найвищої точки на графіку для вибраного місяця (весь світ) та з 2007 р. по 2017 р. (100 – це місце з найбільшою кількістю запитів, 50 – місце, де кількість запитів удвічі менша, 0 – місце з менш ніж 1% запитів). З огляду на використання анг-

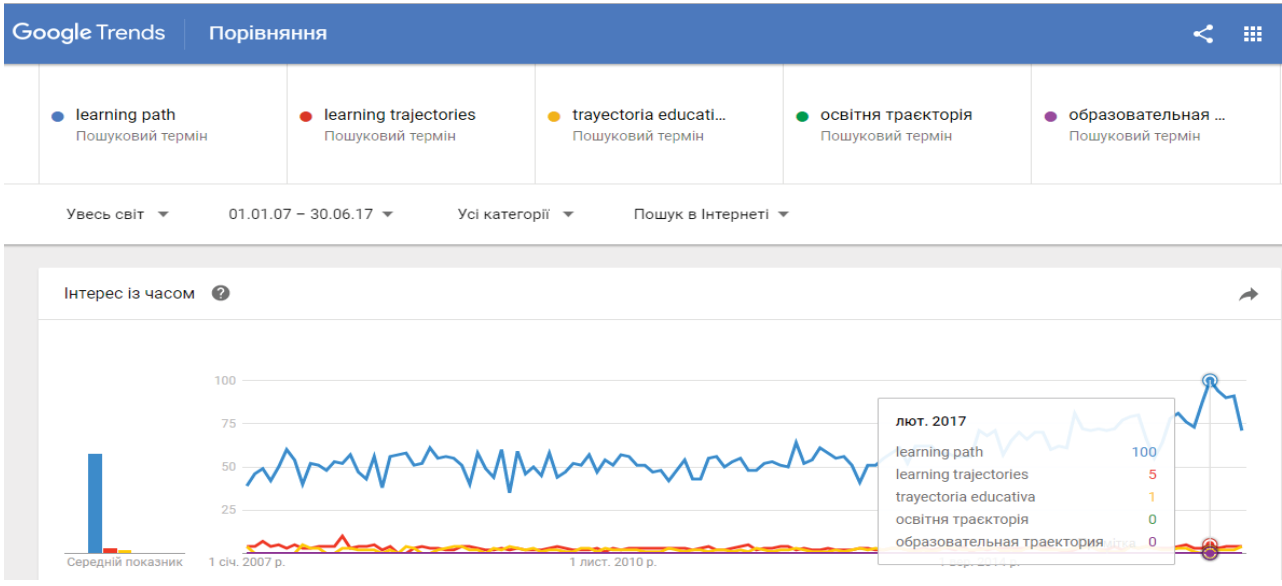

Рис. 1. Статистика запитів «освітня траєкторія» та його іншомовних відповідників в Інтернет за даними Google Trends [7]

лійської мови у світі англомовний запит є найбільш поширеним, тоді як україномовний – складає менш ніж 1% від загальної кількості. Найбільш активно користувачі Інтернет цікавляться проблемою освітніх траєкторій в США, Індії, Великобританії. Найпопулярнішими семантично схожими запитами є «new path learning», «career path», «my learning path», «java learning path». Щодо пошукових запитів за трендами «personal learning path», «індивідуальна освітня траєкторія», то Google Trends повідомляє, що наразі зібрано замало даних, щоб відобразити відповідні результати. При цьому тренд «my learning path», за семантикою близький до названих, є найпопулярнішим серед запитів користувачів, які виконували пошук «learning path» [7].

Трендовість досліджуваного феномену віддзеркалює існування як об'єктивних умов для побудови сучасною особистістю власної освітньої траєкторії, так й її готовності бути суб'єктом даного процесу. Проте в площині психологічного знання мають місце лише поодинокі розробки проблеми ІОТ. Так, згідно з концепцією особистісно зорієнтованого навчання І. Якиманської, індивідуальна траєкторія психічного розвитку дитини розгортається на фоні пристосування (адаптивності) до вимог дорослих (педагога, вихователя, батьків), що створюють нормативні ситуації, та креативності, що дозволяє їй постійно шукати і знаходити вихід з наявної ситуації, долати її, будувати для себе нову ситуацію з опорою на наявні в індивідуальному досвіді знання, способи дії [4, с. 70]. О. Носова поглиблює дані уявлення, конкретизує їх сенс у контексті навчання. Це дає їй підстави для розгляду ІОТ як складного, системного, особистісно значущого утворення, що відрізняється суб'єктною своєрідністю та стійкістю прояву способів навчальної роботи, як персонального шляху реалізації в освіті особистісного потенціалу кожного учня та визначається двома джерелами: соціальним і природним в їх складних взаємозалежностях [2]. Е. Зеєр у розрізі дослідження особливостей проектування ІОТ в системі неперервної освіти та прогнозування професійного майбутнього вважає, що сутністю ІОТ є усвідомлений та відповідальний вибір суб'єктом цільової орієнтації реалізації свого професійно-освітнього потенціалу відповідно до сформованих цінностей, установок і смислів життєдіяльності. Вибір освітньої траєкторії визначається соціально-професійною спрямованістю тих, хто навчається, їхніми ціннісно-смысловими орієнтаціями, наявністю альтернативних освітніх про-

грам, можливостями освітніх організацій» [1, с. 76–77].

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що останніми роками проблема ІОТ набуває особливої актуальності та пов'язана з такими сучасними освітніми трендами, як «освіта упродовж життя», «особистісно зорієнтоване навчання», «життєві шляхи», «освітні переходи». Дана проблема має міждисциплінарний характер й найбільш активно досліджується у педагогіці з акцентом на педагогічних умовах, механізмах, формах, ресурсах і засобах створення та реалізації ІОТ на різних рівнях освіти, а також акцентується увага на освітніх переходах упродовж життя, що зближує поняття життєвого шляху та освітньої траєкторії особистості й дозволяє вивчати ІОТ у життєвій перспективі. У соціологічних розвідках акцентується увага на загальних тенденціях освітніх траєкторій учнів, студентів, дорослих, що пов'язуються з проблемами безробіття, соціальної інтеграції, рівності, доступності знань, успішності кар'єри та ін.

Проте більшість досліджень пов'язані скоріше із зовнішніми освітніми ресурсами, їх роллю в якості чинників, умов реалізації ІОТ. Досліджень, присвячених особистісним особливостям, специфіці побудови та реалізації ІОТ, а саме: психологічним детермінантам, механізмам, функціям, умовам реалізації освітнього потенціалу особистості, її ІОТ є значно менше. Психологічний зміст і потенціал даного поняття не розкритий повною мірою. Тож, вивчення даного феномену як системного, динамічного, особистісно значущого утворення, дослідження центральної ролі особистості у створенні та реалізації ІОТ, а також вивчення відповідних психологічних детермінант, чинників, умов, механізмів визначає перспективу подальшого наукового пошуку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зеєр Э.Ф. Индивидуальные образовательные траектории в системе непрерывного образования / Э. Ф. Зеєр, Э. Э. Сыманюк // Педагогическое образование в России. – 2014. – № 3. – С. 74–82.
2. Носова Е.П. Психолого-педагогические условия выявления и поддержки индивидуальной образовательной траектории ученика : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Носова Елена Павловна – М., 2009. – 142 с.
3. Сидоренко В.В. Науково-методичний супровід реалізації індивідуальних освітніх траєкторій вчителя-словесника в умовах неперервної освіти / Сидоренко В.В. // Дидактика: часопис : Матеріали Всеукр. наук. конф. «Тьюторство як фактор індивідуалізації педагогічного процесу в контексті кредитно-модульної систе-

ми навчання» (9-10 листопада 2010 р., м. Полтава). – Полтава, ПНПУ. – Полтава, 2011. – № 11. – С. 191–195.

4. Теорія та практика змішаного навчання : [монографія] / [В.М. Кухаренко, С.М. Березеньська, К.Л. Бугайчук та ін.] ; за ред. В.М. Кухаренка. – Харків : «Міськдрук», НТУ «ХП», 2016. – 284 с.

5. Якиманская И.С. Требования к учебным программам, ориентированным на личностное развитие школьников / И. Якиманская // Вопросы психологии – 1994. – № 2. – С. 64–78.

6. Goete: Governance of Educational Trajectories in Europe : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.goete.eu/glossary>.

7. Google Trends : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://trends.google.com/trends/explore?date=2007-01-01%20>

2017-06-30&q=learning%20path,learning%20trajectories,trajectories%20educativa.

8. McMullin P. Onwards or Upwards? Pathways and persistent inequality in the United Kingdom's comprehensive education system : Thesis submitted for assessment with a view to obtaining the degree of Doctor of Political and Social Sciences of the European University Institute, Florence, 2016, 223 p.

9. STYLE: Strategic Transitions For Youth Labour In Europe : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.style-research.eu/resource-centre/glossary/educational-trajectories>.

10. Walther, Andreas; Parreira do Amaral, Marcelo; Cuconato, Morena; Dale, Roger (Eds.) (2016): Governance of Educational Trajectories in Europe: Pathways, Policy and Practice. London, New Delhi, New York, Sidney: Bloomsbury. ISBN: 978-1-4725-8952-1.

УДК 159.921.1:159.922.62:377.4

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК-ПЕДАГОГІВ

Томчук М.І., д. психол. н., професор,
завідувач кафедри психології
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

Томчук С.М., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри психології
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

Статтю присвячено психологічному аналізу особливостей професійної самореалізації жінок-педагогів на різних етапах періоду дорослості: мотивації успіху, задоволеності працею, прагнення до саморозвитку та ін.

Ключові слова: професія, педагог, самореалізація, жінка, мотивація успіху.

Статья посвящена психологическому анализу особенностей профессиональной самореализации женщин-педагогов: мотивации успеха, удовлетворенности трудом, стремления к саморазвитию и др.

Ключевые слова: профессия, педагог, самореализация, женщина, мотивация успеха.

Tomchuk M.I., Tomchuk S.M. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF WOMEN-PEDAGOGES

The article is devoted to the analysis of particularities of self realization of woman teachers at different periods of adolescence: the motivation of success, being satisfied with their jobs, their necessity to self development etc.

Key words: profession, teacher, self-realization, woman, motivation of success.

Постановка проблеми. У нинішній складній соціально-економічній ситуації, що склалась в українському суспільстві, пошук роботи, шляхів професійної самореалізації особистості в дорослому віці є досить актуальною науково-практичною та психологічною проблемою. Важливість дослідження процесу самореалізації особистості на етапі зрілості обумовлено тим, що саме цей вік є періодом найвищого духовного, інтелектуального, професійного зростання людини.

Згідно з міжнародною класифікацією вікових періодів дорослість – це вік 36–60 років. Він характеризується гетерохронністю в психічному, професійному розвитку і залежить від закономірностей і системи внутрішніх протиріч у формуванні індивіда [8, с. 136]. У періоді дорослості відбувається інтеграція, консолідація соціальних і професійних ролей. Зрілість можна назвати віком практичного, професійного становлення людини. Разом з тим, у залежності від обраного особистістю фаху, соціальної